

Kielce, 28 grudnia 2017r.

Dr hab. Robert Kotowski
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Pawła Grzesika pt. Polska Partia Socjalistyczna we Lwowie 1919-1939 (ss. 302) napisanej pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Przeniosło prof. UJK, Kielce 2017.

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgra Pawła Grzesika stanowi obszerne i kompetentne studium działalności PPS we Lwowie, jednej z najważniejszych sił polskiej lewicy demokratycznej i niepodległościowej w tym mieście w okresie od Kongresu Zjednoczeniowego tej partii do wybuchu II wojny światowej. Podjęta przez autora tematyka stanowi interesujące i ważne z punktu widzenia historii politycznej II RP zagadnienie badawcze, tym bardziej, że jak dotąd ten zakres nie znalazł szerszego odzwierciedlenia w postaci syntetycznego opracowania i gruntownych badań. Wśród wielu prac poświęconych działalności PPS „lwowskie” wątki pojawiały się jedynie marginalnie, zazwyczaj w szerszym kontekście ogólnokrajowym. Z tym większą satysfakcją należy odnotować pojawienie się rozprawy mgr Pawła Grzesika, której temat uważam za trafny i potrzebny.

Praca została napisana w układzie problemowym, przy zachowaniu prawidłowej struktury. Składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, z których każdy zwieńczony syntetycznym i rzeczowym podsumowaniem podzielony został na podrozdziały. Całość zamyka zakończenie, a także, co jest interesującym uzupełnieniem aneksu oraz wykaz skrótów i bibliografia.

Autor właściwie określił cel pracy, główną tezę i problemy szczegółowe, stawiając odpowiednie pytania badawcze m.in. o kształt organizacyjny PPS, jej czołowych działaczy, główne formy działalności, a także pozycję partii i jej relacje w środowisku politycznym i społecznym międzywojennego Lwowa. Elementy te wraz z uzasadnieniem wyboru tematyki zaznaczone zostały we Wstępie otwierającym pracę w którym p. mgr Grzesik prezentuje układ pracy, założenia metodologiczne, a także dotychczasowy stan badań nad historią lwowskiej PPS. Nie zabrakło we Wstępie również omówienia najważniejszych źródeł, które posłużyły autorowi do poszukiwań odpowiedzi na stawiane pytania.

Rozpoczynający rozważania doktoranta rozdział zatytułowany Powstanie i rozwój organizacji PPS we Lwowie złożony jest z 6 podrozdziałów i podsumowania. Autor przedstawił w nim organizację i struktury partii sięgając do początków funkcjonowania organizacji PPS we Lwowie, przybliżając również rzeczywistość samego miasta. Pierwszy podrozdział stanowi swego rodzaju wprowadzenie i ilustrację sytuacji politycznej i gospodarczej Lwowa przed i tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Kolejny podrozdział, Autor opierając się na bogatej bazie źródłowej poświęcił na przybliżenie form działalności najwyżej usytuowanego w hierarchii partyjnej szczebla organizacyjnego, jakim był Okręgowy Komitet Robotniczy, co pozwoliło na głębszą analizę bieżącej, podstawowej działalności partii. Niższy szczebel organizacyjny PPS stanowiły komitety dzielnicowe, których aktywności poświęcony został kolejny podrozdział. Ważnym elementem organizacyjnym w działalności PPS-u była tzw. Sekcja Kobiet, której Autor poświęcił 4 podrozdział I rozdziału, analizując wnikliwie formy aktywności tej organizacji. Według mnie jednak w tej części pracy zabrakło szerszego kontekstu (także międzynarodowego) tzw. sprawy kobiet, która była jednym z ważniejszych elementów programu socjalistów w tamtym czasie. Szkoda, że nie udało się Autorowi dotrzeć do kilku ważnych z tego punktu widzenia źródeł i opracowań jak choćby J. Bełcikowski, *Warszawa kobieca*, Warszawa 1930, lub *Na straży praw kobiet. Pamiętnik Klubu Politycznego Kobiet Postępowych 1919-1930* w opr. Sylwii Bujak – Boguskiej, Warszawa 1930 czy wreszcie M. Śliwa, *Udział Kobiet w wyborach i ich działalność parlamentarna*, w: *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska i A. Szwarc, Warszawa 2000. W kolejnym podrozdziale poświęconym, co prawda bezpartyjnym organizacjom, jakim były Szkoła Socjalistyczna i Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, ale w sposób jednoznaczny związanym z działalnością PPS, udało się Autorowi pokazać ich ściśle związki z partią i ich sprawne wykorzystanie, jako swego rodzaju zaplecza dla działalności politycznej. Ostatnim podrozdziałem I rozdziału zatytułowanym Akcja Socjalistyczna – Milicja PPS, przybliżającym działalność tej organizacji ściśle związanej z partią i sprawnie przez nią wykorzystywaną autor zamyka prezentację struktur organizacyjnych PPS we Lwowie, zaś rzeczowe wnioski wynikające z dogłębnej analizy przeprowadzonej w 6 podrozdziałach zamieszcza w Podsumowaniu zamykającym rozdział. Jest to duża zaleta pracy, pozwalająca na płynne przejście do następnego rozdziału poświęconego charakterystyce już samej aktywności partii we Lwowie.

W kolejnych podrozdziałach tej części dysertacji doktorant przeprowadził rzetelną analizę form działalności PPS-u we Lwowie omawiając zebrania, zgromadzenia publiczne,

wiece, strajki, obchody pierwszomajowe, działalność wydawnicza, aktywność samorządową czy też pracę w terenie na obszarze całego województwa lwowskiego. Autor bardzo skrupulatnie analizuje różnorodne inicjatywy publiczne partii zwracając uwagę na organizację, przebieg i liczebność uczestników odnosząc się jednocześnie z właściwą dla dojrzałego badacza krytyką co do danych statystycznych zawartych w źródłach a odnotowywanych przez samą partię jak i np. policję. Przynajmniej również najważniejsze wydarzenia jakie miały miejsce w badanym okresie na terenie Lwowa i które odbiły się szerszym echem ogólnokrajowym opierając się na właściwie dobranych źródłach. W wielu miejscach odnosi się do ogólnej, oficjalnej polityki PPS zwracając uwagę na liczne zbieżne elementy, ale dostrzega także rozbieżności w pracy oddziału lwowskiego w stosunku do struktur centralnych. Osobny podrozdział doktorant poświęcił na analizę aktywności lwowskiej PPS w samorządzie miejskim z uwzględnieniem poszczególnych działaczy partyjnych, sprawujących mandaty. Ostatni podrozdział II rozdziału Autor poświęcił analizie działalności lwowskiego PPS na terenie całego województwa, dowodząc, że była to najważniejsza i najprężniej działająca organizacja na terenie całego obszaru województwa lwowskiego i stanowiła niejako organ centralny dla podobnych struktur, jak OKR Przemysł czy OKR Podkarpacie. Rozdział konsekwentnie zamyka Podsumowanie w którym Autor dokonuje przemyślanej i rzeczowej rekapitulacji swoich rozważań.

Na trzeci rozdział pracy zatytułowany „Lwowska PPS wobec organizacji społecznych innych partii i aktualnych wydarzeń politycznych” składa się pięć podrozdziałów, w których Autor przybliżył relacje lwowskich socjalistów ze środowiskiem politycznym, społecznym, spółdzielczym, religijnym i mniejszościowym. W pierwszym z podrozdziałów przeanalizował współpracę działaczy PPS we Lwowie ze związkami zawodowymi, badając także wpływy partii na działalność związkową i dowodząc ścisłych związków tych środowisk. W kolejnym podrozdziale doktorant dokonał rzetelnej analizy wspólnych działań, inicjatyw i wzajemnych relacji partii z ruchem spółdzielczym. Udało się przy tym Autorowi uchwycić szerszy kontekst działalności organizacji i stowarzyszeń spółdzielczych we Lwowie, a także kwestii zatrudnienia oraz alternatywy dla klasycznych jego form. Trzeci podrozdział poświęcony został niezwykle ważnym i nie często podejmowanym przez badaczy zagadnieniom relacji socjalistów z Kościołem. Niestety nie udało się Autorowi dotrzeć do wystarczającej ilości źródeł, które pozwalałyby na gruntowną analizę tego wątku. Niemniej jednak na podkreślenie zasługuje sam fakt podjęcia przez Autora tej problematyki, która rzadko znajduje odzwierciedlenie w opracowaniach poświęconych PPS. Kolejny podrozdział, najobszerniejszy w całej dysertacji zatytułowany jest „Lwowska PPS wobec innych partii politycznych i mniejszości

narodowych". Autor zaprezentował w nim współpracę socjalistów z innymi ugrupowaniami włączając w ten wątek kwestie narodowościowe. Uzasadnił to dużą zbieżnością tej problematyki. Nie mogę jednak zgodzić się z tym twierdzeniem, bowiem każdy z poruszanych wątków relacji PPS czy to z Kościołem, czy związkami zawodowymi, czy też ruchem spółdzielczym także jest bardzo ściśle związany z programem partii, a co za tym idzie relacjami czy nawet rywalizacją z innymi stronnictwami politycznymi. Doktorant podkreślił wagę tematyki mniejszości narodowych we Lwowie z racji m.in. wielonarodowej struktury i położenia geograficznego miasta oraz regionu co ma stanowić dodatkowe uzasadnienie. W mojej ocenie jest to raczej powód do osobnego potraktowania tego zagadnienia, nie tylko w kontekście stosunku PPS do innych stronnictw politycznych. Żałuję, że Autor nie wykorzystał jednego z najważniejszych opracowań w zakresie historii mniejszości narodowych w Polsce w latach międzywojennych jakim jest J. Tomaszewski, *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985. Na podkreślenie jednak zasługuje zwrócenie przez Autora uwagi w tym podrozdziale na rozbieżności jakie pojawiły się w polityce lwowskiej PPS w stosunku do oficjalnej polityki partii i propagowanych idei. W ostatnim podrozdziale „Lwowska PPS na tle aktualnych wydarzeń politycznych” doktorant pokazał lwowskie struktury partyjne w szerszym kontekście ogólnokrajowym, jak i zagranicznym. Nie sposób oczywiście w ramach prowadzonych przez doktoranta badań i wobec ograniczonego materiału źródłowego przedstawić pełnego obrazu jednak podjęta próba jest niezwykle cenna i ważna z punktu widzenia całej dysertacji. Rozdział kończy Podsumowanie podnoszonych wątków, które poprzedza całościową syntezę zamykającą pracę, jaką jest Zakończenie. Autor w sposób syntetyczny przedstawia w nim wnioski płynące z bez mała trzystustronicowych rozważań i swą ocenę działalności PPS we Lwowie konkludując: *W mojej ocenie PPS we Lwowie była partią dobrze zorganizowaną. (...) niewątpliwie do roku 1939 stanowiła PPS najpoważniejszą siłę polskiej lewicy demokratycznej i niepodległościowej w tym mieście.* Przeprowadzona w dysertacji analiza, charakterystyka i krytyka materiału źródłowego z pewnością upoważnia doktoranta do takiego stwierdzenia, z którym nie sposób się nie zgodzić. Interesującym uzupełnieniem pracy są zamieszczone aneksy, które w sposób bezpośredni przybliżają istotne, poruszane w pracy zagadnienia. W mojej ocenie bardzo dobrym rozwiązaniem jest umieszczenie wśród nich biogramu Hermana Diamanda, najważniejszego spośród działaczy lwowskiej PPS, którego nota biograficzna zamieszczona w przypisie byłaby według mnie nie wystarczająca.

Praca została zaopatrzona w Wykaz Skrótów i Bibliografię, której opracowanie godne jest także odnotowania bowiem zapisy adresów bibliograficznych zostały opracowane z wielką

starannością i nie zawierają uchybień, co z pewnością potwierdza dojrzałość i umiejętność przygotowania pracy naukowej przez doktoranta.

Autor wykorzystał w pracy wszystkie najważniejsze źródła. Wielokrotnie przytacza interesujące, dotąd nie eksplorowane materiały, które dały mu podstawę do rzeczowych i konstruktywnych wniosków. W tym celu przeprowadził wnikliwą kwerendę w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, jak i archiwach ukraińskich: Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie, Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego, a także Lwowskiej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka. Wartościowa okazała się również przeprowadzona przez Autora kwerenda prasowa zwłaszcza dotycząca głównego organu prasowanego PPS we Lwowie „Dziennika Ludowego”, ale również kilku innych tytułów jak „Robotnik” czy „Naprzód”. Zabrakło według mnie jednak bardziej skrupulatnej analizy zawartości, bardzo popularnego w omawianych czasach, pisma, jakim była „Gazeta Lwowska”, co być może pozwoliłoby na szersze uchwycenie kontekstu wielu ważnych opisywanych przez Autora w pracy wydarzeń.

Obok umiejętności krytycznego wykorzystania różnorodnych źródeł na uwagę zasługuje także duża orientacja doktoranta w dotychczasowym stanie badań i literaturze przedmiotu co zresztą potwierdził w wyodrębnionej części Wstępu zatytułowanej „Stan badań nad historią lwowskiej PPS”, ale widoczne jest to również w poszczególnych fragmentach pracy.

Język dysertacji jest poprawny i czytelny zaś narracja logiczna i ciekawa. W kilku momentach jednak można odnieść wrażenie, że Autor przemawia językiem źródła, a i nie udało się uniknąć doktorantowi usterek redakcyjnych, stylistycznych i literowych jak na ss. 39, 46, 61, 67, 71, 91, 140, 191.

Na s. 19, w. 3-4 jest „...decyzje stały się źródłem rządu...” z pewnością zgrabniej byłoby napisać „...*decyzje legły u podstaw powstania rządu...*”

czy np. na s. 278 w. 10 „... *czego dowodem współpraca...*” warto zastąpić „...*czego dowodem była współpraca...*”.

Autor nie stosuje jednolitej, konsekwentnej pisowni imion i nazwisk. W pracy występują kilkakrotnie nazwiska bez imion czy inicjałów. Pojawiają się zapisy tylko inicjału imienia przy nazwisku bądź samo nazwisko nawet gdy występuje po raz pierwszy. (np. ss. 40, 44, 52, 61, 163).

Na str. 58-59 błędnie został użyty skrót nazwy Centralnego Wydziału Kobiecego. Zamiast CWK Autor użył skrótu CKW, co oznacza Centralny Komitet Wykonawczy, którego nazwa pada wielokrotnie w pracy i znajduje się w wykazie skrótów. Ten błąd, jak się domyślam jedynie literowy, może wprowadzać jednak czytelnika w dość znaczną dezorientację.

Nie najlepszym w mojej ocenie rozwiązaniem, zaburzającym wręcz narrację, jest rozpoczynanie niemal każdego podrozdziału od opisu celu jaki przyświeca Autorowi w danym fragmencie pracy: np.

„w tym podrozdziale omawiam...”;

„w tym podrozdziale przedstawiam...”;

„podrozdział ten poświęcam...”;

„w tym podrozdziale badam...”.

Jest to według mnie zupełnie niepotrzebna informacja w tym miejscu, bowiem z treści bardzo jasno wynikają intencje Autora i o jego zamiśle dowiadujemy się czytając podrozdział.

Wskazane przeze mnie drobne potknięcia językowe i uwagi stylistyczne nie wpływają jednak na wartość merytoryczną pracy. Z powodzeniem mogą one, jak sądzę, zostać wyeliminowane przed publikacją, bowiem z całą pewnością recenzowana rozprawa na to zasługuje, do czego gorąco zachęcam. Dzięki temu ma szansę trafić do szerszego obiegu naukowego i stanowić asumpt do dalszych badań, nad tym wciąż mało znanym tematem, przez kolejnych badaczy.

Konkludując, należy stwierdzić, że praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, w znacznym stopniu porządkuje i uzupełnia dotychczasowy stan wiedzy w obszarze badań podjętych przez Autora. Doktorant Paweł Grzesik wykazał się znaczną wiedzą ogólną i umiejętnościami krytycznej analizy źródeł historycznych oraz literatury, a tym samym wykazał zdolność do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W mojej ocenie recenzowana praca spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim zgodnie z Ustawą z dn. 14 marca 2003 r *O stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* (z późn. zm.). W związku w powyższym rekomenduję dopuszczenie Pana mgr Pawła Grzesika do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Robert Kotowski